

РИМУ, С ЛЈУБАВЉУ

Јелена Пилиповић, *Дивовицице*, Академска књига, Нови Сад 2018

Позајмили смо за овај приказ наслов од Вудија Алена, а могли смо и парафразирати чувени Береникин вапај из истоимене Расинове драме, па да гласи: *Рим, предмет највеће љубави моје*. Јер, Јелена Пилиповић се у свој дебитантски романијерски подухват упустила подстакнута вишегодишњом професионалном фасцинацијом римском књижевношћу и историјом. Иако су, наиме, *Дивовицице* њен први роман, она нипошто није дебитанткиња у нашој књижевности, у којој је присутна већ више од деценије, захваљујући студијама *Орфејев век* (2005), *Locus amoris: дијалогско читање Сајфине поезије* (2014) и *Ка лејоџи: еројолошко читање Сајфине поезије* (2016). Запаженост њеног присуства потврђена је Наградом „Никола Милошевић” Другог програма Радио Београда, а књига *Ка лејоџи* означила је и почетак плодне сарадње са издавачком кућом Академска књига из Новог Сада, у чијем су се издању пре неколико месеци појавиле и *Дивовицице*.

Исти издавач није, међутим, једина спона између две последње ауторкине књиге. Поезија, не само Сапфина већ античка уопште, а затим и афинитет за еротско јављају се и у њеном роману као значењски путокази. Ништа изненађујуће, барем за оне који прате стваралаштво и књижевне афинитете Јелене Пилиповић – грчка и римска антика фигурирају ту као константе у математичком смислу. И мада међу писцима који су се прво доказали за универзитетским катедрама има и оних који се у свом белетристичком наступу радикално дистанцирају од предмета научног интересовања, са нашом ауторком то није случај. У својој метаморфози из научнице у уметницу, она је, попут једног Ека или Павића, остала на тлу своје изворне вокације.

Од те перманентне опчињености антиком ауторка је пошла и на своје романијерско путовање. Оно започиње у савремено доба, у Риму, на једном од њених „културистичких” ходочашћа, у бочној одаји на првом спрату Палате Алтен, где застаје пред необичним приказом насликаним на скромној дрвеној плочи. Оставимо за касније садржај те слике, да бисмо се задржали на њеном наслову, тек делом сачуваном и текстолошки дешифрованом као *Fortuna* или *Fortunae huiusce Diei*. Остаци храма са тим именом постоје у данас на тргу Ларго ди Торе Арђентина у Риму, али покретач ауторкине имагинације у овом случају је била слика. Прелазећи на треће приповедачко лице, уз често коришћење технике доживљеног говора, она се враћа скоро два миленијума у прошлост, да би нас, после триста страна приповести, довела до часа у којем сликарка Вибија Корина, једна од њених главних јунакиња, довршава своје дело и уписује његов латински наслов.

Нека нам буде допуштено да из прве руке посведочимо како су те три речи, *Fortunae huiusce Diei*, у свом слободном српском преводу, *Богиња свакодневне среће*, првобитно биле замишљене и као наслов романа. У међувремену је било и других идеја. На крају се, скоро у последњи час, дошло до *Дивовилица*, наслова исправног колико и ефектног. Из више разлога: кратак је, звучан и онеобичен; успоставља једну од неколико важних интертекстуалних веза које не извиру директно из антике, ону са Његошевом песмом „Ноћ скупља вијека“; у већој мери тиче се радње романа, у којој је прича о Корини тек један од два главна фабуларна тока. Други је онај којим доминира трговкиња крзном Ливија Стратоника, а повезује их лик заједничког љубавника, Публија Луцилија Назона, царског легата, заповедника Четврте флавијевске легије. Та неотесана војничина распета је између две дивотнице, али му је либидо неутажив, па повремено посеже и за младом проститутком Ливилом, коју, при крају, ко зна зашто, убија, да би убрзо и сам пао као жртва сарматске стреле. Квантитативно гледано, Овидијев имењак и презимењак је и главни јунак романа, барем највећег његовог дела. Има ту још неколико мушких ликова, од којих је најизграђенији лекар Ериксимах, удовец који ће се оженити Стратоником и са њом добити кћер Хедону, можда јунакињу неког будућег романа.

Има у овој причи још догађаја који нису у непосредној вези са љубавним заплетима, као што је истрага о три утопљеника, оцу и двојници синова, у којој је лаокоонски мотив тројанског мита пропуштен кроз матрицу детективске приче. Има и доста ефектних реминисценција кроз које се осветљавају кључни моменти у прошлостима јунака и обликују њихови карактери. У појединим ретроспективама, попут оне о Ериксимаховој породичној трагедији, ауторка демонстрира високо умеће кондензованог приповедања, уз постизање снажне емотивне напетости. Упркос свему, нема сумње да радња није тежиште овог романа. Да ли је то можда историја? Јер, време и место прецизно су назначени на почетку сваког поглавља: збивања се претежно одвијају на овом нашем подручју, „у Граду на ушћу, надомак северног лимеса Горње Мезије“, а време се рачуна према владавини императора Хадријана: приповест почиње 6. августа четрнаесте, а завршава се 17. маја деветнаесте године његовог царевања, што би, ако је рачуница тачна, требало да буде између 131. и 136. године нове ере. Већ само помињање Хадријановог имена призива у сећање Маргерит Јурсенар, но та је асоцијација варљива. Нема у *Дивовилицама* на сцени ни великог императора ни других историјских личности, као што нема ни историје саме, барем не оне са великим И.

Но, као што је и савремена историографија све чешће склона да историји великих људи, догађаја и процеса претпостави „историју свакодневног живота“, тако је и у роману Јелене Пилиповић свакодневица римског лимеса у златно доба царства дочарана са великом убедљивошћу.

Ту је ауторкина опчињеност Римом његовом славном прошлости, више етнографска него историчарска, пронашла свој *raison d'être*. Архитектура приватних кућа, ентеријери, покућство, одећа, међуљудски односи – све је проучено и реконструисано до танчина. Кулинарске навике поготово. Пилиповићкини јунаци једу и пију често, али умерено и пробрано, као прави сладокусци. На пример, „суве шљиве, напуњене пршутом, посуте густим умаком од жуманцета, белог вина и шафрана”, које заливају црним вином обогаћеним латицама љубичице или листовима нане. Мада се, за сврху окрепљења на путу, вино може зачинити и бибером. Ово је проза хедонизма и сензуалности, проза мириса, додира, звукова и погледа, али изнад свега – укуса. Чуло укуса је најзапосленије од свих. Као у свету одојчади, свет се првенствено доживљава устима, језиком, непцима.

Занимљиво је, заузврат, да је релативно мало физичких описа, бар оних конвенционалних. Чак и најпажљивији читалац неће са сигурношћу умети да каже какве ко од јунака има очи, обрве, нос или зубе. Уместо тога фокус је на стопалима, лопатицама, чланцима, удубљењима, улегнућима, прегибима. Јелена Пилиповић је и овде ексклузивна, као и тамо где, у свом роману, пре ванвременском него анахроном, настоји да одужи дуг савремености. Тако су и еротски призори, ни ретки ни снебивљиви, естетизовани као сав ауторкин доживљај стварности, као и сам језик. Једна од њених специфичности су глаголи изведени из именица или придева. А шта тек рећи о псовкама, данас неизбежним пратиоцима вербалних уметности и комуникације уопште? И у *Дивојницама* их има напретек, али ниједну од њих нећемо чути на улици. Романсијерка их је, напротив, смишљала, ковала, градила, учинивши их делом песничког језика.

Може ли се, имајући све ово у виду, говорити о „женском писму” Јелене Пилиповић? И да и не. Ако ову синтагму узмемо као ознаку за интелектуализовано, софистицирано и сензуализовано писање жена о женским проблемима, онда бисмо и у *Дивојницама* могли пронаћи понешто од тога. Ипак, жена као таква није ни предмет ни средиште овог романа, не само због истакнутости фугуре царског легионара. Као и у својим научним текстовима, Јелена Пилиповић је и овде осетљива за питања феминитета, али није феминисткиња. Код ње подједнако учествују, подједнако уживају и пате, воле и мрзе, добијају и губе и жене и мушкарци. Њена интертекстуална референца нису француске теоретичарке, попут Лис Иригаре, Елен Сиксу или Јулије Кристеве, већ је то један француски романсијер, префињен и преосетљив, доживотни заточеник повлашћених тренутака прошлости, отеловљена синестезија – Марсел Пруст. Иако се у својој науци највише бавила Вергилијем, на њеном литерарном путу Пруст је оно што је Вергилије био Дантеу на путовању кроз пакао и чистилиште. Могао би се ту, додуше, придодати

и један савремени домаћи прозаиста, непревазиђена менторска фигура, али мање знана ширем читатељству, па нека стога остане неименована у овој прилици. Неименовани ће, нажалост, остати и хеленски и римски песници чији су стихови уклесани на страницама овог захтевног романа, но који траже много позванијег читаоца да би били препознати.

Враћамо се, за крај, мотиву који смо поменули на почетку овог текста, а који је приказан на слици Вибије Корине. На њој видимо Атиса, фригијско божанство, пратиоца и миљеника богиње Кибеле, који је ширио њен оргијастички култ, обележен једним суровим обредом због којег га у копненој Грчкој нису прихватили. Прихватиће га тек у хеленизму и, нарочито, у Риму. Какав је ритуал у питању? Препуштамо реч ауторки: „Атис тек што је ушкочио самог себе, обузет заносом у којем младиће домамљује Кибела. Па ипак не осећа бол већ блаженство. У десној руци држи окрвављен нож, а левом несмиљеној богињи пружа управо-одсечено-нешто. Шта? Не знам. Можда се и да разазнати. Али се не да именовати. Неизговорив је тај дар.” Ово је коментар нараторке у садашњем времену, застале пред сликом у Палати Алтен. На последњим страницама, сликарка Корина задовољно контемплира своје тек завршено дело: „Не-више-младић још увек држи бритки камен којим је самога себе управо уштројио. На његовом лицу – које није сасвим од овога света – блиста нешто, црте су мирне, блаженство се скупило на челу, исијава из једне једине капи *йарейонија*, која као да не увире у дрвену подлогу, већ остаје да лебди изнад површине слике.” Изостављамо наредне реченице, у којима опис самокастрације постаје још драстичнији. Ту, при самом крају, ауторку напушта и Марсел Пруст. А женско писмо? Завршава ли се и оно овде? Или можда тек почиње?

Др Јован Ч. ПОПОВ

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за општу књижевност и теорију књижевности

jpopovns@eunet.rs

„У ОВОМ ТЕЛУ У КОЈЕМ КАО ДА НЕ УЧЕСТВУЈЕМ”: РОМАН О ПРОПУШТЕНИМ ПРИЛИКАМА

Саша Савановић, *Десејти живоји*, Контраст, Београд 2018

Чини се да је последњих година једна од прозних књижевних *актуелности* постао лирски роман, или бар роман жанровски хетероген и хибридан, о чему сведочи појава да се у овогодишњем најужем избору